

УДК 336.5

Моряк Т.П., Буняк В.Б.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ДЕТЕРМІНАНТИ ДЕРЖАВНИХ ВИДАТКІВ У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Moryak T., Bunyak V.

DETERMINANTS OF PUBLIC EXPENDITURES IN MARKET ECONOMY

Державні видатки є одним з найефективніших інструментів макроекономічного регулювання, який володіє значним координаційним імпульсом, здатним стабілізувати та згладити циклічний розвиток економіки чи сприяти її довгостроковому зростанню. Одним з найбільш дискусійних питань у сфері функціонування публічних фінансів є оцінка детермінантів кількісного та якісного складу державних видатків.

Ключові параметри бюджетних видатків окреслює реалізовувана в країні економічна модель – мінімальної держави, покликаної в основному забезпечувати справедливість, громадський порядок, зовнішню політику тощо, опираючись приватну ініціативу; держави загального добробуту, яка дбає про благополуччя людей, підтримуючи соціальну сферу, чи держави розвитку, яка бере на себе відповідальність за стимулювання економічного зростання через підтримку національного виробництва, інфраструктурного та експортного потенціалу країни, науково-технічного прогресу тощо.

Кількісна характеристика державних видатків істотно залежить від динаміки обсягу національного виробництва. Зростаюча економіка генерує більше податкових надходжень, які є джерелом фінансування видатків державних та місцевих органів влади. Падіння економіки лімітує податкові надходження і, за певного рівня верхньої межі дефіциту бюджету, зумовлює зниження державних закупівель. У даному контексті простежується проциклічність державних видатків. Однак взаємозв'язок динаміки реального ВВП та видатків бюджету не обов'язково є односпрямованим. Антициклічність державних видатків передбачає їх зменшення за інфляційного зростання економіки та збільшення з метою стимулювання економічного зростання в умовах рецесії.

У макроекономічних моделях державні видатки зазвичай трактують як екзогенну змінну, яка визначається рішеннями державних мужів. Відтак вони можуть залежати не стільки від реальної економічної ситуації, скільки від її суб'єктивної оцінки пануючими у державі політичними силами. Тим не менше, дія автоматичних вмонтованих стабілізаторів забезпечує певний рівень антициклічності державних видатків у відповідь на зміну ключових макроекономічних показників навіть за відсутності дискреційних фіскальних трансформацій.

На односпрямованому взаємозв'язку національного доходу і видатків бюджету акцентує закон Вагнера, згідно з яким промисловий розвиток

супроводжується прискореним зростанням частки державних видатків у ВВП. Головними чинниками такого зростання Вагнер вважав: соціально-політичні (перманентне розширення соціальних функцій держави); економічні (збільшення державних асигнувань в науку, інвестиційні проекти внаслідок НТП); історичні (зростання видатків на обслуговування внутрішнього та зовнішнього державного боргу) [1, с. 2].

Відомий американський економіст Вільям Баумоль, обгрунтовуючи стійку тенденцію до зростання частки державних видатків в загальному обсязі суспільного виробництва, стверджує, що з часом вартість наданих державою послуг зростає швидшими темпами, ніж продуктивність (як приклад, він наводить музикантів оркестру заробітна плата, яких підвищується навіть якщо вони і не грають краще – так звана «хвороба витрат Баумоля») [2, с. 2].

Проциклічність чи антициклічність державних видатків значною мірою залежить від інституційного погляду на дефіцитність державного бюджету. Орієнтація державних мужів на концепцію щорічного балансування бюджету змушуватиме їх знижувати видатки і заморожувати зайнятість та заробітну плату в державному секторі під час економічного спаду, і навпаки. Однак, слід зауважити, що бюджетний дефіцит може бути профінансований також новими податками чи інтенсивнішою боротьбою з ухиленням від їх сплати, а не зниженням державних видатків, а профіцит може розглядатися як підстава для лібералізації податкового навантаження, а не збільшення видатків з бюджету. У такому випадку бюджетний дефіцит (профіцит) не справлятиме помітного впливу на динаміку державних видатків. Прихильність ж до концепції функціональних фінансів індукуватиме збільшення бюджетного дефіциту через проведення експансіоністської фіскальної політики.

У країнах з трансформаційною економікою певний рівень дефіциту бюджету може встановлюватися міжнародними фінансами організаціями як необхідна умова отримання позик чи іншого роду фінансової допомоги. Контроль за бюджетними видатками стає необхідною умовою інтеграції таких країн у світову економічну спільноту.

Інституційні теорії державних видатків наголошують на важливості суспільно-політичних чинників, зокрема електоральному середовищі, державній бюрократії, спеціальному інтересу політиків як ренто-шукачів, лобізму, трансформації політичного устрою країни, війнах, стихійних лихах тощо.

В демократичних суспільствах державні видатки є вираженням людських бажань, реалізовуваних через політичні партії та інститути. Політики є доволі чутливими до громадської думки власного електорату і щоб утриматись при владі або її здобути, прагнуть завоювати симпатії виборців. Електоральний сегмент з низьким рівнем доходу вимагатиме і, у передвиборчий період, ймовірно одержуватиме збільшення безкоштовних або субсидованих державою

послуг. В той час як заможні виборці більше стурбовані рівнем податкового навантаження, необхідного для фінансування державних видатків.

Задля максимізації голосів виборців і здобуття прихильності якомога більшої частини електорату політики орієнтуються на рівень та структуру державних видатків, чи певних видів суспільних послуг, оптимальних з позиції медіанного виборця. Гіпотезу медіанного виборця часто використовують для пояснення зростаючої динаміки державних видатків у загальному обсязі суспільного виробництва.

Економіку більшості розвинутих країн світу можна класифікувати як малу відкриту економіку. Рівень відкритість економіки займає чільне місце серед низки визначників державних видатків. Емпірична праця професора Гарвардського університету Д. Родріка «Чому відкритіша економіка має більший державний сектор» акцентує на існуванні позитивної і тісної часткової кореляції між відкритістю економіки, розрахованої як частки зовнішньоторговельних операцій у ВВП, та розміром державного сектора, виміряного за часткою державних видатків у ВВП. Автор наголошує, що закономірність ця справджується як для країн з високим, так і низьким рівнем доходу і не змінюється при включенні в модель додаткових контрольних даних. Крім того, відкритість з початку 1960-х років є статистично значущим предиктором розширення державного споживання протягом наступних десятиліть [3, с. 3]. Відкритіша господарська система асоціюється з більшим державним сектором, покликаним виконувати протекціоністську функцію для національної економіки, коли вона сильніше піддана зовнішнім шокам. Причому, що ризиковішими є умови торгівлі, тим сильніший є даний взаємозв'язок.

Теорія «ефекту зсуву», репрезентована англійськими економістами А. Пікоком і Дж. Вайсманом у праці «Зростання державних видатків у Великобританії» (1961р.), доводить, що збурення в державних видатках під час таких подій як війна та економічні кризи, мають перманентний ефект і зачіпають ще й постшоковий період, оскільки для державних видатків характерний високий ступінь інертності [4, с. 5].

Істотний вплив на динаміку та структуру державних видатків чинять демографічні фактори. Так, зростання чисельності населення, як правило, супроводжується більшою його концентрацією на урбанізованих територіях. Урбанізація і пов'язані з нею екстерналії зумовлюватимуть вищий рівень урядових видатків. Збільшення тривалості життя, старіння населення вимагатимуть додаткових платежів з бюджету на надання послуг охорони здоров'я та пенсійне забезпечення.

Аналізуючи детермінанти державних видатків слід зауважити, що конкретні напрями витрат мають своїх як своїх прихильників, так і опонентів. Низка потужних промислово фінансових груп може переконати політичних лідерів збільшити бюджетну підтримку певних сегментів та сфер національної

економіки. Пріоритетні напрями державних видатків можуть фінансуватися незалежно один від одного або бути інтегровані в системний пакет загальнонаціональної стратегії економічного розвитку.

Література:

1. Сухарев О.С., Нехорошев В.В. Закон Вагнера и модели развития экономики // Стратегия экономического развития. – 2011. – № 21. – С.2-10.
2. Гупта С., Гергиль М. Пересмотр будущего государства: реформа государственных расходов [/www.imf.org/external/russian/np/blog/2014/041614r.pdf](http://www.imf.org/external/russian/np/blog/2014/041614r.pdf) .
3. Dani Rodrik. Why do more open economies have bigger governments? Forthcoming, Journal of Political Economy This revision, January 1998.
4. J. Alm, A. Embaye. Explaining the grows of the Government Spending in South Africa // Tulane Economics Working Paper Series. – April, 2011.

УДК 336.201:338.24.021.8

Романова А.Ю., Артım-Дрогомирецька З.Б.

Львівський національний університет імені Івана Франка

**ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ
ПОДОЛАННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ**

Romanova A.Y., Artım-Drohomyretska Z.B.

**IMPROVING THE TAX SYSTEM AS A TOOL TO OVERCOME
THE SHADOW ECONOMY**

Економічна система кожної країни переживає на своєму шляху, як зростання, так і спадання. Вдало зобразити розвиток економіки можна за допомогою теорії циклів, а зокрема найбільш поширеної моделі, яка складається з чотирьох основних фаз: криза, депресія, пожвавлення та піднесення. Сьогодні економіка України пройшла фази кризи та депресії, та перебуває на етапі пожвавлення. Проте для проходження фази пожвавлення та швидшого надходження піку економічної системи, необхідно втілити низку реформ і вирішити основні проблеми. Основними факторами для досягнення розвитку економіки є стабільна і прозора фіскальна політика, адже неефективне регулювання податків призводить до таких проблем, як тіньова економіка.

Проблема дослідження теоретичних причин та практичного доведення існування тіньової економіки, цікавила багатьох вчених-економістів з давніх часів. Значне місце у вивченні цієї проблеми займають роботи, таких вчених: Й. Губера, Д. Кінона, С. Сміта, С. Гельберга, Б. Фрея та інших. Також подоланню цього сектору в економіці приділили свою увагу й українські фахівці: А. Базилюк, З. Варналій, Я. Дяченко, О. Турчинов та інші [2, 3, 4].

Проблема тіньової економіки є важливою, оскільки призводить до нестабільності економічного розвитку, створює непривабливий статус країни